

เมืองศึกษาและกระบวนการทัศน์ของความรู้เรื่องเมือง

เพชรลัดดา เพ็ชรภักดี*

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องเมืองเป็นพหุศาสตร์ ในความพยายามทำความเข้าใจเมืองและวิถีชีวิตเมือง การศึกษาเรื่องเมืองมาจากหลายสาขาร่วมกัน ทั้ง ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ภูมิทัศน์กายภาพ และวัฒนธรรมที่รวมกันอยู่ในเมือง การศึกษาเรื่องเมืองใช้เครื่องมือที่เป็นแนวคิดจากหลายๆศาสตร์ เช่น สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ ศิลปะ การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์เมือง วรรณกรรม และ รัฐศาสตร์ การศึกษาเรื่องเมืองเน้นทั้ง ลักษณะเฉพาะที่เป็นและเห็นอยู่ของเมือง และ รวมถึง การสำรวจความหมายและหน้าที่ของเมืองในสังคมขนาดใหญ่ การศึกษาเรื่องเมืองคือการศึกษา กระบวนการที่สร้างรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ และ การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในด้าน ต่างๆในพื้นที่ การศึกษาเรื่องการจัดการเมือง (Urban Studies) ในประเทศไทยนั้น สามารถจำแนก กว้างๆ ได้ 5 สาขา คือ เศรษฐศาสตร์เมือง (Urban Economics) ในคณะเศรษฐศาสตร์ สาขา ภูมิศาสตร์เมือง (Urban Geography) ในคณะภูมิศาสตร์ การวางแผนเมือง (Urban Planning) และการ ออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design) ในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และการพัฒนาเมือง (Urban Development) ในคณะรัฐศาสตร์ อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่องเมืองในประเทศไทยยังมีความรู้จาก แต่ละสาขาวิชาที่มีความกระจัดกระจาย แยกส่วนอยู่ บทความฉบับนี้จึงได้ อิงแนวคิดญาณวิทยา (Epistemology) ถึงการทบทวนกระบวนการทัศน์ (Paradigm) ของความรู้ในการศึกษาเรื่องเมืองในอดีต จนถึงปัจจุบัน โดยมีข้อโต้แย้ง (Argument) ว่าความรู้จากสาขาต่างๆ นั้นมีความแยกส่วน ซึ่งน่าจะ ไม่ทันต่อบริบทเมืองที่มีความซับซ้อนในพื้นที่เมืองและเป็นพลวัตต่อเนื่องไปในอนาคต บทความ ฉบับนี้ จะเป็นพื้นฐานที่มีประโยชน์ต่อผู้ศึกษาเรื่องเมืองในอภิปรายต่อยอดเรื่องการเปลี่ยนย้าย กระบวนการทัศน์ (Paradigm Shift) ของการจัดการความรู้ในเรื่องเมืองที่มีความครอบคลุมในการศึกษา มากขึ้น

คำสำคัญ: การศึกษาเรื่องการจัดการเมือง/ การแยกส่วน/ การเปลี่ยนย้ายกระบวนการทัศน์

* อาจารย์ ดร., คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Urban Studies and Paradigm of Urban Knowledge

Pechladda Pechpakdee*

Abstract

Urban studies is multidisciplinary for understanding the cities and urban livings. Urban studies is from various disciplines including Politics, Economics, Social Sciences, Physical landscapes, and cultural studies which are embedded in urban issues. It employs the concepts for understanding urban issues from Architecture, Historical studies, Arts, Environmental studies, Urban Economics, Literatures, and Political sciences. Urban studies focuses on physical things as well as meanings and functions of urban areas in whole societies. It is the process of examining human settlement and the changes of relative factors in urban areas. In Thailand, Urban studies could be divided into 5 areas included Urban Economics in Faculty of Economics, Urban Geography in Faculty of Geography, Urban Planning and Urban Design in Faculty of Architecture, and Urban Development in Faculty of Politics. However, in Thailand, Urban studies from each faculty reflects fragmented knowledge. This article therefore employs epistemology approach for reconsidering the paradigm of urban studies from the past to present. The argument is the separation of urban knowledge from these isolated disciplines might not suite the complicated context in urban areas and the continuous dynamic in the future. This article is a *useful* base for *those interested* in learning about Urban studies for proliferated discussion of paradigm shift in knowledge management for more comprehensive study.

Key words: Urban Studies/ Separation/ Paradigm Shift

* PhD (Environmental Design), Faculty of Architecture Urban Design and Creative Arts, Maharakham University

ความสำคัญ

ปัจจุบัน โลกของเรากำลังเผชิญกับการเปลี่ยนผ่านที่ไม่เคยประสบมาก่อน จากการอยู่อาศัยแบบวิถีชนบทสู่วิถีชุมชนเมือง ในปี ค.ศ. 1950 หนึ่งในสามของประชากรได้อาศัยอยู่ในเมือง ปัจจุบันสัดส่วนประชากรที่อยู่อาศัยในเมืองได้มีมากกว่าครึ่ง ในปี 2050 คาดว่า ประชากรที่อยู่อาศัยในเมืองจะมีสัดส่วนมากกว่า 2 ใน 3 ของประชากรโลก อลิซ ชาร์ลส์ (Alice Charles) หัวหน้าด้าน การพัฒนาเมืองของ สภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) กล่าวว่าในทศวรรษที่กำลังจะมาถึงนี้ อัตราเร่งของการกลายเป็นเมือง ในประเทศกำลังพัฒนาจะมีอัตราเร่งที่เร็วกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากประเทศอินเดีย ที่ซึ่งจำนวนประชากรจะมีมากขึ้นเกือบสองเท่าจาก 814 ล้านคน ระหว่างปี ค.ศ. 2014 และ 2050 (Zopf, 2015) ในขณะที่เมืองต่างๆ มีความซับซ้อนมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นกับเมืองทั้งในเชิงพื้นที่ (spatial changes) เชิงสังคม-เศรษฐกิจ (socio-economic changes) แตกต่างกันไปจากเมืองอดีต การปรับเปลี่ยนสภาพดังกล่าวของชุมชนเมืองจะต้องมีการศึกษาเรื่องเมืองอย่างครอบคลุม และมีความเป็นพลวัต (dynamic) เพื่อการวางแผนชุมชนเมืองอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

การศึกษาเรื่องเมือง (Urban Studies) นั้น ยากที่จะระบุความหมายเฉพาะ และกระชับแน่ชัดลงไป ถึงขอบเขตของการศึกษา แต่มีแนวคิดคือศึกษาเพื่อเข้าใจสภาพกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจของเมืองและสัมพันธ์ภาพในตัวเมืองกับพื้นที่ ภูมิภาคอื่นๆ ในทางทฤษฎีกว้างๆ นั้น กรอบการศึกษาเรื่องเมืองคือการทำความเข้าใจ คนกับสถานที่ในระดับพื้นที่ระดับต่างๆ ในระดับส่วนตัว กลุ่ม และเจ้าหน้าที่สาธารณะในการตัดสินใจและนโยบายที่มีผลต่อผู้คนและทรัพยากรที่ถูกแบ่งกระจายตัว จากความหมายของเมือง ที่ว่าพื้นที่เมืองเป็นการรวมตัวกันของประชากรและกิจกรรม จากการรวมตัวนั้นก่อให้เกิดสินค้าและบริการมากขึ้น (รวมทั้งบุคลากร) ในแง่ของการผลิต การรวมตัวกันของบุคคลแต่ละหน่วย จะมีรูปแบบของการผลิตที่มีความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้น เป็นผลให้มีผลผลิตมากขึ้น ในพื้นที่ ดังนั้นในแรกเริ่มของการพัฒนาการศึกษาเศรษฐศาสตร์เมืองเริ่มมีพื้นฐานตั้งแต่เริ่มมีการศึกษาการใช้ที่ดินในเมือง นับตั้งแต่ ค.ศ. 1920 ทั้งในประเทศเยอรมันและสหรัฐอเมริกา ที่ได้มีการศึกษาเรื่องการก่อรูปเมืองกับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ โดยการอยู่ร่วมกันอย่างหนาแน่นช่วยให้เกิดตลาดที่มีขนาดใหญ่ มีผลผลิตหลากหลายให้เลือก ลักษณะที่สำคัญที่สุดของเมืองคือความสะดวกในการเข้าถึง (access) และความสะดวกเป็นมาตรฐานของความเป็นอยู่ที่ดี (Brown, 1974) การรวมกลุ่มกันของกิจกรรมต่างๆ ในเมือง เช่น อุตสาหกรรมและการค้า จะได้รับประโยชน์จากการอยู่ร่วมกัน (agglomeration economics) เช่น การประหยัดทางการตลาด (marketing economies) การที่ประชากรและอุตสาหกรรมต่างๆ มารวมอยู่ในพื้นที่เมือง ทำให้ตลาด

สำหรับธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรมมีขนาดใหญ่ขึ้น มีบทบาทกิจกรรมเป็นตลาด มีค่าใช้จ่าย ต้นทุนการผลิตลดลง เพราะลดค่าขนส่ง การโฆษณา และการวางแผนทรัพยากรอื่นๆของเมือง ซึ่ง ภายหลังได้รับการพัฒนาเป็นเศรษฐศาสตร์เมือง (Urban economics) และต่อมาภายหลังมีการพัฒนา สาขาการวางแผนเมือง (Urban planning) ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ที่เน้นการศึกษาจัดทำตาม หลักการวางแผน และขั้นตอนของกระบวนการในการวางและจัดทำผัง เพื่อให้ได้รูปแบบ และ โครงสร้างของชุมชนเมือง และแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เมืองมีการใช้ประโยชน์ที่ดินและมี สภาพแวดล้อมที่น่าอยู่สำหรับชุมชนเมือง ในเวลาต่อมาในปี ค.ศ.1954จึงมีการพัฒนา วิชาชีพการ ออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design) เริ่มรู้จักแพร่หลายครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อ มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย (University of Pennsylvania) เปิดสอนหลักสูตรในระดับปริญญาโท ทางการออกแบบเมือง (Civic Design Program) และอีกหนึ่งสาขาสุดท้าย ที่เกี่ยวข้องกับเมืองที่ถูก กล่าวถึงในบทความฉบับนี้ คือสาขาการพัฒนาเมือง(Urban development)ซึ่งมีสองนัยยะ คือ นัยยะ การพัฒนาเชิงพื้นที่ (spatial development) และการพัฒนาเชิงนโยบายด้านสังคมในสายรัฐศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการศึกษาเรื่องเมืองในมหาวิทยาลัยในต่างประเทศหลายแห่ง เป็นสห วิทยาการ เนื่องจากเรื่องเมืองไม่สามารถทำความเข้าใจเพียงมุมมองจากความรู้เพียงสาขาใดสาขา หนึ่ง ดังนั้นนักศึกษาต้องมีการเรียนรู้สาขาหลักได้แก่ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคม สิ่งแวดล้อม ศึกษา และสาขาอื่นๆ (มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย, 2015)

ดังนั้น บทความฉบับนี้มีข้อโต้แย้งถึงการทบทวนกระบวนการทัศน์ในการศึกษาเรื่องเมืองใน อดีตถึงปัจจุบัน ที่ถูกความรู้ได้รับการจำแนกตามเป็นสาขาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แม้ความรู้แต่ละ สาขาจะตั้งอยู่บนพื้นฐานการศึกษาเรื่องเมือง โดยมีความรู้บางส่วนที่มีการซ้อนทับกัน แต่ก็มีความรู้ ที่ยังแยกส่วนกันเป็นส่วนใหญ่ จึงน่าที่จะมีการทบทวนถึงความรู้ และกระบวนการทัศน์ของเมืองศึกษา (urban studies)ที่เป็นอยู่ในประเทศไทย เนื่องด้วยความรู้นั้นเป็นสัมพัทธ์นิยม (Relativism) ขึ้นอยู่ กับการรับรู้ของคนแต่ละกลุ่มแต่ละสมัย ดังนั้น ไม่มีความรู้ชุดใดถูกที่สุดหรือผิดที่สุด ไม่มีความรู้ ชุดใดที่เป็นสากล แต่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมต้องรู้ระบบแนวคิด วิธีการคิดเสียก่อนจึงจะตีความได้และ ควรต้องศึกษาแต่ละกรณีไป

ความเป็นเมือง (Urban presence)

ในทางสังคมวิทยาแบ่งชุมชนออกเป็น 2 แบบ คือ ชุมชนชนบท (Rural) และเมือง (Urban) และราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า เมืองไว้ดังนี้

เมือง เป็นชุมชนแบบหนึ่ง เช่น ในสหรัฐอเมริกา ชุมชนเมือง ก่อน พ.ศ. 2453 หมายถึงเขตที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 8,000 คนขึ้นไป แต่หลังจากปี พ.ศ. 2453 หมายถึงเขตที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 2,500 คนขึ้นไป ส่วนในประเทศไทยกำหนดให้เขตเทศบาล ที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป เป็นเขตเมือง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524, p.316, p.408)

เนื่องจากบริบทของชุมชนชนบทและเมืองมีความแตกต่างกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสิ่งแวดล้อม นักสังคมวิทยาจึงได้อธิบายความต่างระหว่างชนบทและเมืองในด้านต่าง ๆ ไว้ดังนี้ (Sorokin and Zimmerman, 1929, pp. 56-57)

เกณฑ์ในการกำหนด (Criteria)	ชนบท (Rural)	เมือง (Urban)
1. ด้านอาชีพ (Occupation)	ชุมชนที่ประกอบด้วยประชากรและครอบครัวที่ประกอบอาชีพการเกษตร ส่วนอาชีพอื่น ๆ มีน้อยกว่าอาชีพเกษตรกรรม	ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกี่ยวกับเครื่องจักรกล อุตสาหกรรม การค้าพาณิชยกรรม นักวิชาการ การปกครอง และอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เกษตรกรรม
2. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment)	สิ่งแวดล้อมที่เกิดตามธรรมชาติและมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยตรง	สิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ประชาชนห่างไกลจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
3. ด้านขนาดของชุมชน (Size of community)	ชุมชนของเกษตรกรขนาดเล็ก ๆ แต่ใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ในการประกอบอาชีพ	ชุมชนขนาดใหญ่ ขนาดของชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นเมือง
4. ด้านความหนาแน่นของประชากร (Density of population)	ความหนาแน่นของประชากรในชนบทจะต่ำกว่าในเมือง	ความหนาแน่นของประชากรสูงกว่าชนบท และมีความสัมพันธ์กับความเป็นเมือง

5.ด้านความต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นของประชากรในสังคม (Heterogeneity and homogeneity of population)	ประชากรมีความเป็นแบบเดียวกันในลักษณะของเชื้อชาติและความรู้สึกทางสังคม	ประชากรมีความต่างแบบกันมากและความเป็นเมืองจะมีความสัมพันธ์กับความต่างแบบของประชากร
6.ด้านความแตกต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นทางสังคม (Social differentiation and stratification)	มีความแตกต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นทางสังคมน้อย	มีความแตกต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นทางสังคมมาก
7.ด้านการเคลื่อนย้ายทางสังคม (Social mobility)	การเปลี่ยนแปลงในด้านที่อยู่อาศัย อาชีพ และอื่น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงน้อย ส่วนการย้ายถิ่นจะเป็นในลักษณะจากชนบทไปสู่เมือง	มีการเคลื่อนที่ทางสังคมมากกว่าชนบท การเคลื่อนที่ทางสังคมจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นเมืองโดยปกติจะมีการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง แต่ถ้าเกิดเหตุการณ์วิกฤต คนในเมืองจะมีการอพยพจากเมืองไปสู่ชนบท
8.ด้านระบบของการปฏิสัมพันธ์ (System of interaction)	มีการติดต่อและสื่อสารกันน้อยกว่าคนในเมือง มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (Primary relation) ความสัมพันธ์จะเป็นแบบส่วนตัวง่าย ๆ แต่จริงใจ	มีการติดต่อและสื่อสารกันมากอาณาเขตของการกระทำระหว่างกันกว้างมากกว่าในชนบท มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ (Secondary relation) ไม่มีความเป็นกันเอง ความสัมพันธ์คงอยู่เพียงระยะเวลาสั้น ๆ รูปแบบความสัมพันธ์มีความซับซ้อนยุ่งยาก ผิดเฟิน และมีแบบ

กล่าวโดยสรุปเมืองมีความหมายร่วมลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความหนาแน่นของประชากรบนพื้นที่
2. เป็นศูนย์กลางทั้งราชการและเอกชน เป็นศูนย์กลางสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลาดงาน การค้าและบริการ อุตสาหกรรม ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ

3. การรวมตัวของประชากรและกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจต่างๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์จากการอยู่รวมกัน (agglomeration economics)

นักผังเมืองและนักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของเมืองไว้หลากหลาย แต่ก็สามารถสรุปได้ว่าเมืองเป็นพื้นที่ที่มีประชากรรวมตัวกันอยู่อย่างหนาแน่น เป็นศูนย์กลางการบริหารและบริหาร มีกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง รวมตัวกันอยู่ในพื้นที่ที่มีการให้บริการต่อสังคม ดังนั้นการศึกษาเรื่องเมืองในอดีตและปัจจุบันจึงเป็นสหวิทยาการที่มาจากความรู้หลายสาขา

เมืองศึกษา (Urban Studies): เศรษฐศาสตร์เมือง (Urban Economics) การวางผังเมือง (Urban Planning) การออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design) และการพัฒนาเมือง (Urban Development)

เมืองศึกษา (Urban Studies) เป็นสหวิทยาการ ที่ทำความเข้าใจเมืองและวิถีชีวิตเมือง ที่ประกอบด้วยสถาบันการเมือง เศรษฐกิจและด้านสังคม ภูมิทัศน์กายภาพและโครงสร้างวัฒนธรรมที่ประกอบเป็นเมือง การใช้เครื่องมือทางด้านแนวคิดด้าน สถาปัตยกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ มานุษยวิทยา การศึกษาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ วรรณกรรมและรัฐศาสตร์ การศึกษาเรื่องเมืองเน้นทั้งการศึกษาความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่และสำรวจความหมายและหน้าที่ของเมืองในสังคมขนาดใหญ่ขึ้น การศึกษาเรื่องเมืองยังเป็นการศึกษาถึงกระบวนการการสร้างรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์และสัมพันธภาพสิ่งต่างๆภายในพื้นที่ เช่นกระบวนการกลายเป็นเมือง อย่าง มหานครและชนบท เมืองและชนเมือง เทศบาลและภูมิภาค (มหาวิทยาลัยเฉลิม 2015) บทความฉบับนี้ ขอยกตัวอย่างสาขาหลักๆด้านเมืองศึกษาดังนี้ เศรษฐศาสตร์เมือง (Urban Economics), การวางผังเมือง (Urban Planning), การออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design) และการพัฒนาเมือง (Urban Development)

เศรษฐศาสตร์เมือง (Urban Economics)

R.Mckean ให้คำนิยามว่า เศรษฐศาสตร์เมืองก็คือ การประยุกต์ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เพื่อวิเคราะห์ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในเขตเมือง และHugh Nourse ได้ให้ความหมายของวิชาเศรษฐศาสตร์เมืองว่า เป็นการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวกับพื้นที่เมือง (เศรษฐศาสตร์ภูมิศาสตร์ เป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ที่ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ ซึ่งหมายรวมทั้งเขตเมืองและชนบท) โดยทั่วไปแล้วเศรษฐศาสตร์เมืองมักศึกษาอยู่ในพื้นที่เมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการ

ใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ในการวิเคราะห์ประเด็นภายในเมืองเช่น อาชญากรรม การศึกษา การขนส่งสาธารณะ การเคหะและการเงินของหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ซึ่งนับเป็นสาขาของเศรษฐศาสตร์จุลภาค (microeconomics) ที่ศึกษาโครงสร้างเชิงพื้นที่ในเมืองและตำแหน่งที่ตั้งของพักอาศัยระดับครัวเรือนและบริษัท องค์กรต่างๆ(Quigley, 2008)

การศึกษาเศรษฐศาสตร์เมืองเริ่มมีพื้นฐานมานาน ตั้งแต่เริ่มมีการศึกษาการใช้ที่ดินในเมือง นับตั้งแต่ ค.ศ.1920 ทั้งในประเทศเยอรมันและสหรัฐอเมริกา การวิเคราะห์ส่วนใหญ่เกี่ยวกับโครงสร้างและการเจริญเติบโตของเมือง ซึ่งมีนักวิชาการให้ยูกนี้ ได้แก่ E.W.Burgess (1925) และ Hoyt (1933) นอกจากนั้น มีการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกที่ตั้งเพื่ออุตสาหกรรมและการค้าภายในเขตเมือง โดย W.Isard หลังจากนั้น ในช่วงปี 1960 เป็นต้นมา ได้มีการศึกษาสาขาวิชานี้อย่างจริงจัง นักเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญในยุคนี้ ได้แก่ Wingo (1961) ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการใช้ที่ดินในเมืองเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย Alonso (1964) สร้างทฤษฎีการใช้ที่ดินและตำราเศรษฐศาสตร์เมืองเบื้องต้นที่ตีพิมพ์ชุดแรก คือตำราของ Wilbur R. Thomson (A Preface to Urban Economics 1965) ส่วนในสหราชอาณาจักร นักวิชาการได้สนใจเกี่ยวกับเรื่องที่ชุมชนมีสภาพกลายเป็นเมือง (Urbanization) รวมทั้งกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในเขตชุมชนเมือง จึงมีสถาบันวิจัยเกี่ยวกับเมืองโดยตรงตามมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยลอนดอน มหาวิทยาลัยบริสตอล เป็นต้น

อาเธอร์ โอซุลลิแวน ระบุว่าเศรษฐศาสตร์เมืองสามารถแบ่งออกได้ 6 ประเด็น แรงผลักดันของตลาดในการพัฒนาของเมือง การใช้ที่ดินในเมือง การคมนาคมขนส่งในเมือง ปัญหาของเมืองและนโยบายสาธารณะ การเคหะและนโยบายสาธารณะ และภาษี ค่าใช้จ่ายขององค์กรปกครองท้องถิ่น (O'Sullivan, 2003, pp.13–14) กล่าวโดยสรุปคือ ขอบเขตวิชาเศรษฐศาสตร์เมืองจะอยู่ในหัวข้อสำคัญดังต่อไปนี้

1. ลักษณะและสภาพของเมืองขนาดต่างๆ เป็นการวิเคราะห์ลักษณะและหน้าที่ของเมืองต่างๆ เพื่อให้เข้าใจถึงระบบเศรษฐกิจของเมืองแต่ละประเภท เช่น เมืองอุตสาหกรรม เมืองท่า เมืองที่เป็นศูนย์กลางการบริหาร เป็นต้น
2. ที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นการอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่มีผลต่อการตัดสินใจของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเมือง ได้แก่ การเลือกที่ตั้งอุตสาหกรรม การค้าหรือพาณิชย์กรรม การเลือกเขตที่อยู่อาศัย เป็นต้น
3. ปัญหาที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัยในเขตเมือง ส่วนใหญ่เป็นการศึกษานโยบายและวิธีการดำเนินการจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ประชาชนในเขตเมือง โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อย ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนแออัด แนวทางแก้ไขปัญหาคำนี้ถึงผลได้ ผลเสียของการจัดโครงการที่

เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่นการสร้างอาคารสงเคราะห์ การจัดสาธารณูปโภค และที่อยู่อาศัยเพียงบางส่วน (site and service scheme) การรื้อถอนสร้างใหม่ (renewal scheme) เป็นต้น

4. ปัญหาการขนส่งในเขตชุมชนเมือง
5. การลงทุนด้านสาธารณูปโภค และรวมถึงแนวคิดการแก้ไขปัญหาความยากจนในเขตชุมชน การจัดสวัสดิการในชุมชน การเก็บภาษี แนวคิดเรื่องบทบาทของภาครัฐที่มีต่อเมือง อำนาจหน้าที่ของภาครัฐในการให้บริการสาธารณะ

อย่างไรก็ตามการรวมตัวกันอยู่อย่างหนาแน่นของประชากรและกิจกรรมต่างๆ ภายในเมืองหากมีขนาดใหญ่เกินไป ก็ทำให้เกิดผลตรงกันข้าม คือ ทำให้เกิดปัญหาจากการจราจรแออัด อุปทาน (supply)หรือการให้บริการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการไม่เพียงพอกับอุปสงค์ที่ขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการวางผังเมือง(Urban Planning)ไว้ล่วงหน้า เพื่อกำหนดทิศทาง การพัฒนาเมือง และจัดทำแผนพัฒนาเมืองให้เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์ (demand)และอุปทานที่เกิดขึ้น และความเป็นอยู่ที่ดีของเมือง

การวางผังเมือง (Urban Planning)

การผังเมือง หรือ การวางแผนชุมชนเมือง (Urban planning, City planning, and Town planning) เป็นพหุศาสตร์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลายสาขาวิชา ได้แก่ การวางแผน กฎหมาย สถาปัตยกรรม สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สิ่งแวดล้อม วิศวกรรมจราจร ภูมิศาสตร์ เป็นต้น เพื่อเป็นการกำหนดแนวคิด นโยบาย กฎหมาย เกณฑ์ ระเบียบ การจัดวางผังและแผนการใช้พื้นที่ของเมือง รูปแบบการใช้ที่ดิน (land use pattern) การจัดระบบการสัญจร (circulation system) ตลอดจนการก่อสร้าง อาคารต่างๆ ในการกลายเป็นเมือง (urbanization)

การวางแผน หรือที่เรียกว่า การวางแผนเมืองและ การวางแผนภาคเป็นสาขาอาชีพที่มีความเป็นพลวัตที่ทำงานเพื่อปรับปรุง ความผาสุกของประชาชนในชุมชน โดยการสร้างความ สะดวกสบาย ความเท่าเทียม สุขภาวะ ความมีประสิทธิภาพและสถานที่ที่น่าดึงดูดใจแก่ทั้งในกลุ่มคนในยุคปัจจุบันและอนาคต การวางแผนเป็นตัวทำให้ผู้นำเมือง นักธุรกิจและประชาชนมีบทบาท ในการสร้างชุมชนให้น่าอยู่อาศัยร่วมกัน การวางแผนที่ดีทำให้ชุมชนมีทางเลือกที่ดีขึ้นในการจะอยู่อาศัยที่ใดและประชาชนจะใช้ชีวิตอย่างไรในอนาคต การวางแผนจะทำให้มีสมดุลระหว่างการ พัฒนาใหม่ บริการในเมืองที่จำเป็น การป้องกันรักษาสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงอย่างมี นวัตกรรม (APA, 2015)

การวางแผนเมืองสมัยใหม่เกิดขึ้นเป็นวิชาชีพในต้นศตวรรษที่ 20 โดยเกี่ยวข้องกับสุขอนามัย ภาวะเศรษฐกิจในการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของเมืองอุตสาหกรรม โดยมีที่สาขาวิชาเริ่มแรกคือสถาปัตยกรรมและวิศวกรรมโยธา เป็นหลักในวิชาชีพ และร่วมกับสาขาอื่น ๆ อย่างนักสาธารณสุข เศรษฐกร นักกฎหมายและนักภูมิศาสตร์ เข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดการกับความซับซ้อนในเมือง เพื่อความเข้าใจที่ครอบคลุมร่วมกัน วิธีการวางแผนเมืองและแผนภาคแบบร่วมสมัย คือการสำรวจ การวิเคราะห์ การออกแบบและการนำไปสู่การปฏิบัติจากการสังเคราะห์ข้อมูลที่มาจากสหวิทยาการต่างๆเหล่านี้เดิมวิชาผังเมืองเปิดเป็นหลักสูตรสอนในระดับปริญญาโท (บัณฑิตวิทยาลัย) เริ่มครั้งแรกที่ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เน้นการวางแผนและนโยบายในภาพกว้างบัณฑิตจากทุกสาขาสามารถเข้าเรียนได้ โดยหลักสูตรที่มุ่งเน้นถึงการสร้างสรรค์และประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในด้านการวางแผนเชิงบูรณาการ ทั้งองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ สังคม กายภาพและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และ ต่อมา มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เปิดสอนที่หลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม มุ่งให้ผู้ศึกษามีทักษะความรู้ และความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ในการวางแผนและผังเพื่อการพัฒนาและจัดการชุมชน ทฤษฎี และสภาพแวดล้อม สามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางวิชาการและการวิจัยเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ อย่างมีประสิทธิภาพ (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2551) ในส่วนของหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิตสาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังได้มุ่งเน้น ศึกษาการบูรณาการความเข้าใจในสภาพเชิงกายภาพและเชิงคุณค่าของชุมชนเมือง กับความรู้ในเทคนิควิธี ทฤษฎีสมัยใหม่ในการวางแผน และปรัชญาการพัฒนา เพื่อกำหนดนโยบายและแนวทางการจัดการเชิงพื้นที่เพื่อตอบสนองความต้องการใน ระดับเมืองและชุมชน (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง 2554) และ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใน สาขาวิชาการผังเมืองโดยได้รับปริญญาการผังเมืองมหาบัณฑิตโดยตรง โดยมุ่งเน้นการประยุกต์วิชาการพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ศิลปวัฒนธรรม สังคมศาสตร์และวิทยาการจัดการ เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์งานด้านการผังเมืองที่มีความทันสมัยสอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อม และคุณภาพชีวิตที่ดี (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556) และนอกจากนี้ ยังมีสาขาภูมิศาสตร์เมือง (Urban Geography) ในคณะภูมิศาสตร์ หรือคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ศึกษาเรื่องกายภาพเมืองและการตั้งถิ่นฐานเมือง

กล่าวโดยสรุปคือ การวางผังเมืองคือ กระบวนการทางเทคนิคและการเมืองที่คำนึงถึงความ
ผาสุกของประชาชน การควบคุมการใช้ที่ดิน การออกแบบ วางแผนสิ่งแวดล้อมเมือง ได้แก่ การ
คมนาคมขนส่ง โครงข่ายการสื่อสาร การปกป้องและส่งเสริมสภาพแวดล้อมเมือง การปรับสภาพ
ของชุมชนเมืองให้สอดคล้องอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนเมือง ซึ่ง
คำนึงถึงข้อจำกัดของทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ดำเนินการ เพื่อประเมินว่ากิจกรรมของโครงการ
ต่างๆ สามารถนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของชุมชนเมืองได้

การออกแบบชุมชนเมือง หรือ สถาปัตยกรรมผังเมือง (Urban Design)

การออกแบบชุมชนเมือง หรือ สถาปัตยกรรมผังเมือง (Urban Design) เป็นศาสตร์แขนง
หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมของเมือง โดยผู้ประกอบวิชาชีพนี้ เรียกว่า "นัก
ออกแบบชุมชนเมือง" หรือ "สถาปนิกผังเมือง" โดยมีหน้าที่สร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
ของชุมชนเมือง โดยเน้นคุณภาพ 3 ด้าน คือ คุณภาพทางด้านสุนทรียภาพ คุณภาพทางด้านชีวิตของ
สังคมเมือง และคุณภาพของสิ่งแวดล้อม

อะเบอร์ครอมบีและฟอร์ชอว์ (Abercrombie and Forshaw) ได้เขียนงานการวางแผนเมือง
ลอนดอนในปี ค.ศ.1943 ถึงการวางแผนระดับล่างในการออกแบบชุมชนเมืองลอนดอนก่อน
สงคราม การออกแบบชุมชนเมืองได้กล่าวถึงวิชาชีพนักวางแผนในอเมริกาช่วงปี 1950s การประชุม
ด้านการออกแบบชุมชนเมือง (urban design) ในครั้งแรกนั้น ถูกจัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดใน
ระดับชั้นปริญญาโทสาขาการออกแบบในปี ค.ศ.1956 โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมอย่าง ลิวอิส มัมฟอร์ด
(Lewis Mumford) เจน จากอบส์ (Jane Jacobs) วิคเตอร์ กรูเอน (Victor Gruen) และเอ็ดมัน เบคอน
(Edmund Bacon) โดยโฮเซ หลุยส์ เซร์ท (Jose Luis Sert) เป็นผู้อำนวยการประชุม ได้ประกาศว่า
การออกแบบชุมชนเมือง (urban design) เป็นสาขาวิชาการใหม่ ซึ่งโฮเซได้ระบุว่า เป็นส่วนหนึ่ง
ของการวางแผนกายภาพของเมือง หลักสูตรการออกแบบชุมชนเมือง (urban design) หลักสูตรแรก
ได้เริ่มขึ้นที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดในปี ค.ศ.1960 ในปี ค.ศ.1957 ลิวอิส มัมฟอร์ด (Lewis Mumford) ได้
เขียนจดหมายถึง เอฟเจ ออสเบียร์น (FJ Osborn) โดยระบุว่า เมืองใหม่ เป็นรูปแบบหนึ่งของการ
ออกแบบชุมชนเมือง ต่อมาภายหลังในปี ค.ศ.1959 มีการระบุในเอกสารของสถาบันนักวางแผน
และนโยบายอเมริกันว่าการฟื้นฟูเมืองเป็นการสร้างโอกาสในการออกแบบชุมชนเมืองอย่างมาก
เนื่องจากเกี่ยวข้องกับพื้นที่ขนาดใหญ่ ภายใต้การประสานการออกแบบกับผู้นำการออกแบบ พื้นที่
ที่จะทำการออกแบบและการควบคุมอาคาร ภายหลังสถาบันสถาปนิกอเมริกัน ได้ก่อตั้งสมาคมการ
ออกแบบชุมชนเมือง (urban design) ในปี ค.ศ.1960 และได้มีการตีพิมพ์ในหนังสือการออกแบบ

ชุมชนเมือง: สถาปัตยกรรมในเมืองขนาดใหญ่และเมืองขนาดเล็กในปี 1965 (Urban Design: the architecture of cities and towns in 1965) ของ พอล ดี สเปียร์เรเกิน (Spreiregen, P.D. 1965) และศูนย์ร่วมการออกแบบชุมชนเมืองแห่งออกซฟอร์ดโพลีเทคนิค (ภายหลังเปลี่ยนเป็นมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดบรุคส์) ก่อตั้งในปี ค.ศ.1972 พันเตอร์(Punter)และคาร์โมนา (Carmona) ได้ระบุว่าในสหราชอาณาจักรนั้น คำว่าการออกแบบชุมชนเมืองได้ปรากฏ มีความชัดเจนขึ้นในสิ่งพิมพ์ของราชการและข้อเสนอแนะ จนกระทั่งมีปรากฏในการตีพิมพ์ในงานของ จอห์น กัมเมอร์ (John Gummer) คุณภาพชีวิตในเมืองและประเทศ ในปี ค.ศ.1994 (Urban Design Group, 2011)

วิชาชีพการออกแบบชุมชนเมือง เป็นวิชาชีพสาขาใหม่ที่เพิ่งได้รับการยอมรับและเห็นถึงความสำคัญที่แสดงลักษณะพิเศษแตกต่างจากวิชาชีพอื่น ๆ โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมและการวางผังเมือง คำว่า การออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design) และนักออกแบบชุมชนเมือง (Urban Designer) เริ่มรู้จักแพร่หลายครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย (University of Pennsylvania) เปิดสอนหลักสูตรในระดับปริญญาโททางการออกแบบเมือง (Civic Design Program) ในปี ค.ศ.1954 และต่อมามหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) เปิดสอนหลักสูตรการออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design Program) ในปี ค.ศ.1960 จากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งวิชาชีพการออกแบบชุมชนเมืองเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับไปทั่วโลก (สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2541) โดยได้รับการพัฒนาองค์ความรู้แนวคิดทฤษฎีในการออกแบบชุมชนเมืองที่ยังคงพัฒนาต่อไป

ในประเทศไทย การศึกษาด้านการออกแบบชุมชนเมืองระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2539 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้เปิดหลักสูตรระดับปริญญาตรี สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชา สถาปัตยกรรมเมืองและชุมชนและตามด้วยมหาวิทยาลัยทั้งของรัฐและเอกชนตามลำดับ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เปิดสอนสถาปัตยกรรมผังเมืองในระดับชั้นปริญญาตรีเป็นหลักสูตรที่เปิดมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 โดยมุ่งเน้นถึงการสร้างสรรค์และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในการวางแผนผัง อนุรักษ์และพัฒนาทางกายภาพ เพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมของเมือง (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551)

ในงานวิจัยของ ศิวพงศ์ เกื้อทองและรุจิโรจน์ อนามบุตร (2554) ได้มีการรวบรวมข้อมูลในศึกษาว่า สาขาวิชาที่มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของนักออกแบบชุมชนเมืองมากที่สุดใน 3 ลำดับแรก คือ สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ (85.7%) ซึ่งรวมถึง สาขาสถาปัตยกรรมหลัก สาขาสถาปัตยกรรมผังเมือง และสาขาภูมิสถาปัตยกรรม รองลงมาคือ สาขาผังเมือง (82.1%) และสาขาด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ (76.2%) ส่วนสาขาวิชาชีพอื่นๆ ที่สำคัญที่ผู้ตอบแบบสอบถามได้เสนอไว้

คือ สาขาประวัติศาสตร์โบราณคดี, สาขานิติศาสตร์, สาขาออกแบบผลิตภัณฑ์, สาขาสังคมสงเคราะห์, สาขาการตลาด, สาขาประชาสัมพันธ์, สาขาประชากรศาสตร์ และแล้วแต่กรณีของงานหรือเจ้าของหน่วยงานที่ ในการปฏิบัติวิชาชีพออกแบบชุมชนเมืองจะต้องเกี่ยวข้องโดยตรงกับประชาชนจำนวนมาก ดังนั้น เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2549 สภาสถาปนิกได้มีการประกาศกฎกระทรวงกำหนดวิชาชีพสถาปัตยกรรมควบคุม พ.ศ.2549 ในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งกฎกระทรวงฉบับนี้ ได้กำหนดคำนิยามของวิชาชีพสถาปัตยกรรมผังเมือง ขอบเขตงานสถาปัตยกรรมผังเมืองและลักษณะงานในวิชาชีพสถาปัตยกรรมควบคุม ซึ่งมีผลบังคับใช้กับผู้ที่จะประกอบวิชาชีพสถาปัตยกรรมผังเมืองที่เกี่ยวกับการวางผังเกี่ยวข้อง (อ้างแล้ว)

การพัฒนาเมือง (Urban Development)

เมืองและการพัฒนาต่างๆเป็นหัวข้อหลักของภูมิศาสตร์มนุษย์ และการศึกษาเมือง เกิดเป็นสาขาวิชาย่อยอย่าง ภูมิศาสตร์เมืองหรือนครบาลนิยม หรือวิถีชีวิตเมือง(urbanism) อย่างไรก็ตามยังไม่มีความชัดเจน นักถึงกระบวนการทางพัฒนาสังคมที่สามารถให้คำนิยามที่เกี่ยวข้องกับเมือง ยกตัวอย่างเช่น วิถีชีวิตเมือง การปฏิบัติ และ โครงสร้าง วัฒนธรรมเมืองและ โครงสร้างพื้นฐานซึ่งมักจะไม่ได้รวมกลุ่มกับการอธิบายเมืองแบบเดิมๆ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระบุเมืองกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงในเมืองที่สามารถศึกษาตรวจสอบได้

คำว่า การพัฒนาเมือง(Urban Development) มักใช้กันอย่างแตกต่างหลากหลาย ขึ้นกับผู้ที่วิจัยศึกษาจะใช้ นักวิจัยส่วนใหญ่ มักจะมุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนากายภาพพื้นที่ อย่างเช่น สถาปัตยกรรม และการวางแผนเมือง และกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม นักวิจัยอื่นๆพิจารณาการพัฒนาเมืองในประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างความไม่เท่าเทียมกันหรือ การเปลี่ยนแปลงจากการแทนที่ในพื้นที่ อาคาร เมือง โดยชนชั้นกลาง(gentrification) เพื่อที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงและวิพากษ์ถึงกระบวนการทางสังคม ซึ่งมีเรื่องราว วิจัยต่างๆมากมาย(University of Oslo, 2013)

ยกตัวอย่างเช่น กรอบการพัฒนาเมืองขององค์การระดับโลกอย่างสภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) ในรายงาน อนาคตการพัฒนาเมืองและการริเริ่มสิ่งบริการ: ข้อเสนอแนะการพัฒนาเมืองสำหรับรัฐบาลอินเดีย ที่เขียนเพื่อการประสานความความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ได้มีข้อเสนอแนะ 3 ประการหลักในการพัฒนาเมืองสำหรับประเทศอินเดีย (Zopf, 2015) ได้แก่

1. การนำการวางแผนเชิงพื้นที่เข้ามาร่วมกับหน่วยงานของรัฐทุกระดับ ได้แก่ ระดับชาติ ระดับรัฐและระดับเมือง ความมุ่งหมายสำคัญของการวางแผนเชิงพื้นที่คือ การรวมที่อยู่

อาศัย กลยุทธ์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเมืองและการปรับปรุงธรรมาภิบาลระดับท้องถิ่นและระดับชาติในบริบทของการพัฒนาเมือง

2. การสร้างกรอบนโยบายที่มั่นคงสำหรับการลงทุนภาคเอกชนในโครงสร้างพื้นฐานเมืองเมื่อเงื่อนไขการพัฒนาของภาคเอกชนถูกสร้างขึ้นอย่างถูกต้อง รัฐบาลอินเดียต้องมีเครื่องมือที่หลากหลายเช่น PPP (public-private partnerships) ซึ่งเป็นการร่วมทุนของภาครัฐและเอกชนเพื่อส่งเสริมการลงทุนในกลยุทธ์โครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาเมือง
3. การสร้างองค์กรหรือสถาบันเพื่อกระตุ้น การสร้างขีดความสามารถและพรสวรรค์ในธุรกิจ อินเดียต้องการองค์กรที่จุดประกายภาคธุรกิจเพื่อเพิ่มจำนวนพนักงานภาคบริการในการดึงดูดการลงทุนและความสามารถในการผลิตจากความร่วมมือหลายภาคส่วนในการพัฒนาเมือง

ดังนั้นจะเห็นว่า กรอบการพัฒนาเมืองขององค์กรระดับโลกอย่าง สภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) ไม่ได้มุ่งเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่เพียงอย่างเดียวเป็นหลัก แต่ได้มองในมิติการพัฒนาสังคม การยกระดับคุณภาพชีวิต สภาพเศรษฐกิจ โดยการบูรณาการแผนต่างๆให้เกิดผลในการพัฒนาเชิงพื้นที่ต่อมาในทุกๆระดับ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า การพัฒนาเมือง คือ การพัฒนาสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการพัฒนากายภาพแวดล้อมของเมือง และคือการพิจารณาสาเหตุของกระบวนการ ของการพัฒนาเหล่านี้

พีรพล ไตรทศวิทย์ (2534, น. 15) ได้ให้ความหมายและแนวทางในการพัฒนาเมืองไว้ว่า “การพัฒนาเมืองเป็นกระบวนการปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองให้ดีขึ้นทั้งประชากร สิ่งแวดล้อมทางกาย เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองโดยความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ภาคเอกชนและประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองเป็นสำคัญ”

แนวทางในการพัฒนาเมืองโดยทั่วไปแล้วมีการจัดการเรื่องต่อไปนี้

1. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Urban Infrastructure)
2. การพัฒนาบริการด้านสังคม เช่นการปรับปรุงพื้นที่เสื่อมโทรมต่างๆ
3. การพัฒนาฐานเศรษฐกิจในการจ้างงาน
4. การพัฒนาขีดความสามารถขององค์กรปกครองท้องถิ่น เช่น เทศบาลให้บริการในการจัดการและพัฒนา ภายในท้องถิ่นเช่น การวางแผนบุคลากร การจัดการงบประมาณของท้องถิ่น

โดยทั่วไปแล้ว การพัฒนาเมืองในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น 2 ความหมาย คือ ความหมาย การพัฒนาเมืองในด้านกายภาพ หรือในการพัฒนาเชิงพื้นที่ซึ่งอยู่ใน สาขาสถาปัตยกรรมผังเมือง และการวางแผนภาคและเมือง และความหมายด้านการพัฒนาเมืองเชิงนโยบาย มักอยู่ในสาขา รัฐศาสตร์และสาขารัฐประศาสตร์

กระบวนทัศน์ในการศึกษาเรื่องเมือง (Urban Studies Paradigm)

“ถ้ามนุษย์จะมีสังคมที่เป็นสุข จะต้องมิโลกทัศน์และพฤติกรรมใหม่ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ออกจากการเห็นและคิดแยกส่วนตายตัว มาเป็นเห็นความโยงใยของสรรพสิ่ง และคำนึงถึงทั้งหมด”

-คำนำหนังสือแปลภาษาไทยจาก ประเวศ วะสี “ข่ายใยแห่งชีวิต (The Web of Life)” โดยผู้แต่งต้นฉบับคือ ฟริตจอฟ คาปรั้า (Fritjof Capra, 1996)

จากที่กล่าวมาในการศึกษาเรื่องเมืองศึกษานั้น อย่างเศรษฐศาสตร์เมือง (Urban Economics) การวางแผนเมือง (Urban Planning) การออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design) และการพัฒนาเมือง (Urban Development) ต่างก็เป็นสาขาของความรู้ ในการทำความเข้าใจการศึกษาเรื่องเมือง ซึ่งบริบทของเมืองนั้น มีความซับซ้อนทั้งมิติเชิงพื้นที่และมิติเชิงสังคม เศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามสาขาเหล่านี้ มีการพัฒนาขึ้นมา ในช่วงยุคสมัยของการพัฒนาช่วงปี 1960 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่การพัฒนาเมือง และกระบวนการกลายเป็นเมือง (urbanization) ยังไม่มีความซับซ้อนนัก โดยสาขาการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเมืองนั้นต่างก็แยกส่วนและมีความจำเพาะบนเงื่อนไขของพัฒนาเมือง ในยุค 1960 บทความฉบับนี้ จึงตั้งคำถามกับกระบวนทัศน์ (paradigm) ของกระบวนการศึกษาการ ในการแสวงหาความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องเมือง ซึ่งอีคอน จี. กูบา (Egon G. Guba, 1990) ได้แสดงความเห็นใน The Paradigm Dialog ว่า กระบวนทัศน์ (paradigm) หรือ ระบบความเชื่อพื้นฐาน (basic belief systems) นั้น มีโครงหลัก 3 ประการ คือ

1. ภาววิทยา (Ontology) อะไรคือ ธรรมชาติของความรู้ความจริง
2. ญาณวิทยา (Epistemology) อะไรคือ ธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสวงหาความรู้ ความจริง และ ความรู้ความจริง
3. วิธีวิทยา (Methodology) ผู้แสวงหาความรู้ความจริงควรจะแสวงหาความรู้ความจริงอย่างไร

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างดังกล่าวนี้ มีคำตอบที่แตกต่างกันไปหลายประการ และคำตอบนั้นจะเป็นตัวกำหนดหรือจุดเริ่มต้นของการแสวงหาความรู้ความจริงของแต่ละกระบวนทัศน์ ทั้งนี้ เราไม่อาจจะตัดสินได้ว่า คำตอบใดเป็นคำตอบที่ผิดหรือถูกต้อง กุบา แย้งว่ากระบวนทัศน์ (paradigm) หรือระบบความเชื่อพื้นฐาน (basic belief systems) นั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (human constructions) และ ดังนั้นเป็นธรรมดาที่ย่อมจะมีความผิดพลาดและจุดบกพร่อง ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในทัศนะของ กุบา กระบวนทัศน์แต่ละกระบวนทัศน์ ต่างก็เป็น "ทางเลือก (alternative)" ทั้งนี้ (Guba 1990, pp.17-27)

ในบทความนี้ผู้เขียนเห็นว่า การนำวิธีคิดแบบญาณวิทยา (Epistemology) จะเป็นประโยชน์ที่ช่วยให้เราได้มีการทบทวนถึงต้นกำเนิดโครงสร้าง วิธีการ และความสมเหตุสมผลของความรู้ เป็นหลักในการแสวงหาความรู้ที่ตรงกับความจริงว่าสิ่งที่เรารู้ เป็นความรู้ที่ถูกต้อง/สอดคล้องกับความเป็นจริง โดย Epistemology (ญาณวิทยา) มีรากศัพท์จากภาษากรีก โดย episteme แปลว่าความรู้ และ logos แปลว่าคำพูดหรือวิชา (กิริติ บุญเจือ 2521:256) ดังนั้น Epistemology ก็มีการใช้คำว่า ญาณวิทยา หรือญาณปรัชญา ก็คือการย้อนถามกลับไปถึงว่าเรารู้ความเป็นจริงได้อย่างไร บางทีก็เรียกว่า ทฤษฎีความรู้ (Theory of knowledge) (กิริติ บุญเจือ 2533, น.49)

ดังนั้น จึงน่าที่จะมี การตั้งคำถามถึงผู้ศึกษาเรื่องเมืองถึงความรู้ที่แยกส่วนจากสาขาต่างๆว่า กระบวนทัศน์ของความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องเมืองแบบแยกส่วน แต่ละสาขายังมีความถูกต้อง และตอบสนองกับบริบท ความซับซ้อนของเมืองทั้งเชิงพื้นที่ และเชิงสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ เมื่อเมืองมีบริบทที่ซับซ้อนมากขึ้นจากกระบวนการกลายเป็นเมือง (urbanization) ทั้งในเชิงพื้นที่ และเชิงสังคมเศรษฐกิจ นำที่ส่งผลให้กระบวนทัศน์ (paradigm) การพิจารณาการศึกษาเรื่องเมืองเปลี่ยนไป

คำว่า paradigm นั้น มีรากศัพท์ มาจากภาษากรีก จากคำว่า para (beside) และ deigma (example) และในความหมายดั้งเดิม หมายถึง แบบจำลอง (model) แบบแผน (pattern) หรือ ตัวอย่าง (example) ที่เป็นที่ยอมรับว่าเป็นตัวอย่าง สำหรับการทำความเข้าใจ (ชวลลดา ทองศรีม 2547) สำหรับ โทมัส เอส. คูห์น (Kuhn, T.H., 1962) ซึ่งเป็นผู้ที่เริ่มต้นแนวคิดเรื่อง กระบวนทัศน์ (paradigm) ได้มองว่ากระบวนทัศน์ ในเชิงวิทยาศาสตร์ ไม่ได้มีนัยยะเพียงแค่การทำซ้ำ แต่เป็นสิ่งที่จะต้องมีการประสาน (articulation) และการระบุเฉพาะ (specification) ต่อไปได้ ภายใต้อัจฉริยะอันใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ใน The Structure of Scientific Revolutions ซึ่ง คูห์น นิยาม คำว่า กระบวนทัศน์ (paradigm) ในเชิงวิทยาศาสตร์ ไว้ว่า หมายถึง "กรอบแนวคิด (conceptual framework) หรือ โลกทัศน์ (worldview) ที่แตกต่างหลากหลายกันไปขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชนทางวิทยาศาสตร์ (scientific community)" ส่วนฟริตจอฟ คาปรา (Fritjof Capra) นิยาม คำว่า กระบวนทัศน์เชิงสังคม

(social paradigm) ใน The Concept of Paradigm and Paradigm Shift (1986) ในภายหลังว่า หมายถึง "มโนทัศน์ (concepts) ค่านิยม (value) การรับรู้ (perceptions) และ การปฏิบัติ (practices) ที่ ชุมชน (community) หนึ่งมีหรือกระทำร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดวิสัยทัศน์ (vision) แห่งความเป็นจริง ที่เป็นพื้นฐานของการจัดระบบตนเองของชุมชนนั้น" (Capra, 1986, p. 3) ดังนั้น กระบวนทัศน์ ของ คาปร่า จึงเป็น ทัศนะแม่บท ที่เป็นรากฐานของทัศนะอื่น ๆ ต่อมา (อ้างแล้ว)

ในที่นี้ ขอยกตัวอย่าง กระบวนทัศน์การมองเมืองในอดีตซึ่งเมืองยังไม่มี ความซับซ้อนมากนัก จากความรู้สาขา เศรษฐศาสตร์เมือง (urban economics) และการวางแผนเมือง (urban planning) จากอิทธิพลของทฤษฎีแหล่งกลาง (central place theory) ซึ่งมีต้นกำเนิดจากเยอรมันในต้นของ ศตวรรษที่ 20 โดย Christaller (1933) และ Lösch (1954) ได้ต่อยอดงานของ Von Thunen, Grandmann และ Alfred Weber แบบจำลองดังกล่าวมีพัฒนาการเป็นลำดับโดยนักคิดต่าง ๆ เช่น Woldenburg, Timbergen, Beckmann and McPherson, Parr, White, Berry, Mulligan, Beguin and Allen และ Sanglier ในอดีตแบบจำลองแหล่งกลาง มีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนด ลำดับชั้นของเมืองตามบทบาทหน้าที่โดยตำแหน่งของเมือง เริ่มด้วย สมมติฐานฐานว่าเมืองดำรงอยู่ เพื่อทำหน้าที่บริการ และจำหน่ายสินค้าให้แก่พื้นที่อิทธิพลโดยรอบด้วยตัวมันเอง ด้วยเหตุนี้เมืองจึง เป็นลักษณะ “แหล่งศูนย์กลาง” ทางการค้าโดยมขอบเขตตลาดเป็นตัวกำหนดการแบ่งแยกหน้าที่ รับผิดชอบ (Smith, 2000) แม้ว่าในทฤษฎีแบบจำลองแหล่งกลางจะกล่าวถึงเครือข่ายเมืองและการ พึ่งพาระหว่างกัน (Garrison, 1960) แต่ในทางปฏิบัติกลับให้ความสนใจต่อขนาดประชากรมาเป็น ตัวชี้วัดขนาดของเมือง และความเป็นศูนย์กลางของเมือง (วิทยา เรื่องฤทธิ์ 2558)

ทฤษฎีที่อธิบายการก่อรูปของเมืองในอดีต อาจไม่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงในโลก อนาคต ยกตัวอย่างเช่น วิทยา เรื่องฤทธิ์ (2558, p.276) ได้โต้แย้งถึงทฤษฎีแหล่งกลาง (central place theory) ที่มักใช้อ้างอิงกันอย่างแพร่หลายในสาขาเศรษฐศาสตร์เมืองและการวางแผนเมืองนั้น อาจใช้ เป็นกรอบแนวทางอธิบายได้ในยุคสมัย "โลกที่คงรูป" เป็นอุดมคติในการอธิบายกรอบและวิธีการ อธิบายระบบเมืองที่ไม่มีเงื่อนไขมากนัก แต่เมื่อสถานะของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปในบริบทที่มี ความซับซ้อนมากขึ้น ก็ต้องมองหากรอบและเครื่องมือใหม่ให้สอดคล้องกัน

ในปัจจุบันมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปการรับรู้ที่มีต่อคำว่า "พื้นที่" (space) จึงแตกต่างไปจากเดิม โดยไม่ได้มีความหมายเพียงแค่พื้นที่ตามแหล่งที่ตั้ง (the space of places) แต่ยังมีเรื่องของพื้นที่ตามกระแสความเคลื่อนไหว (the space of flows) ของ คน สัตว์สิ่งของ ข่าวสาร ข้อมูล อีกด้วย (Castells, 1996) โดยงานของ Castells (1996) ได้จำแนกความ ต่างของ พื้นที่(space) ออกเป็นสองประเภท อันจะมีผลต่อการจัดระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจและ สังคม โดยอย่างแรกเรียกว่าพื้นที่ตามที่ตั้ง (the space of places) ซึ่งบทบาทหน้าที่มาจากลักษณะ

เฉพาะที่บรรจุอยู่ในขอบเขตที่ตั้งอยู่ ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งคือ พื้นที่ตามกระแสความเคลื่อนไหว (the space of flows) ซึ่งบทบาทหน้าที่มาจากความเชื่อมโยงที่เกิดขึ้น (วิทยา เรื่องฤทธิ์, 2558) ความก้าวหน้าของนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการคมนาคมขนส่งเป็นปัจจัยเร่งให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และการจัดเรียงตัวของระบบเมือง โดยความสะดวกในการคมนาคมขนส่งมีผลให้ พื้นที่หดเล็กลงไป การเคลื่อนไหวของผู้คนสินค้า และเงินทุนมีความสะดวกเร็วขึ้น เกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเมืองที่หลากหลาย (McKenzie, 1933) สิ่งที่น่าสนใจกว่านั้นคือ ในปัจจุบันแนวคิดเรื่อง “เศรษฐกิจใหม่” (new economy) บนพื้นฐานของความรู้ (Knowledge) หรือ ธุรกิจทางด้านเทคโนโลยีที่ เกิดจากความรู้ ความสามารถ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากการเติบโต ของทุนทางการเงิน (Sassen, 1991) และการเปลี่ยนย้ายกิจกรรมที่เคยอาศัยระยะทางเช่น การให้บริการทางธุรกิจ จึงมีผลต่อการลดทอนบทบาทเชิงพื้นที่ หรือตำแหน่งที่ตั้งในการก่อรูปของเมือง กรณีดังกล่าวนี้ แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจที่ซับซ้อนและมีผลโยงใยต่อวิถีชีวิตประชากรและการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ที่แสดงให้เห็นว่า เมืองมีความเคลื่อนย้าย (mobility) ของ วัตถุ คน ทุน ข่าวสาร มีการความเป็นพลวัต (dynamic) และมีความเชื่อมโยง (connection) กันระหว่างปัจจัยต่างๆอยู่ตลอด ซึ่งกรณีนี้ ก็สนับสนุนข้อโต้แย้งของความบกพร่องของกระบวนทัศน์การศึกษาเรื่องเมืองในอดีต จนถึงปัจจุบัน ที่ยังมีความแยกส่วน และความรู้บางส่วนที่ได้มาจากอดีตก็อาจไม่เพียงพอต่อการศึกษามือเมือง จากปัจจุบันสู่อนาคต

ในประเด็นนี้ ได้มีการตั้งคำถามจากนักวิทยาศาสตร์ที่พยายามทำความเข้าใจความคิดแบบองค์รวมกลุ่มหนึ่ง ได้แย้งว่า กระบวนทัศน์ในการมอง ความจริงของเอกภพ โลก ธรรมชาติ มนุษย์แบบฟิสิกส์กลศาสตร์นี้เอง ทำให้มนุษย์จัดการกับชีวิต สังคม และธรรมชาติอย่างบกพร่อง จนกระทั่งนำมาสู่วิกฤตการณ์ที่เป็นทางตัน พริตจอฟ คาปรั้า (Fritjof Capra) นักฟิสิกส์แห่งโลกตะวันตก ผู้ซึ่งได้ศึกษาปรัชญาแห่งโลกตะวันออกเห็นว่าการแบ่งแยกธรรมชาติออกเป็นวัตถุต่างๆกัน มิใช่สิ่งพื้นฐาน ทัศนะของฝั่งตะวันออก และสรรพสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นก็มีสภาพแห่งการเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลตลอดเวลา ดังนั้น โลกทัศน์ของตะวันออกโดยเนื้อหาจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับการ เคลื่อนไหว มีเวลาและการเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะสำคัญ เอกภพเป็นความจริงหนึ่งเดียวซึ่งไม่อาจแบ่งแยก เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มีชีวิต เป็นองค์รวม เป็นทั้งจิตใจและวัตถุในเวลาเดียวกัน คาปรั้าได้วิพากษ์ว่า กระบวนทัศน์ใหม่ในการมองความจริงของโลกแบบองค์รวม (Holistic) เป็นการเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ไปจากกระแสหลักซึ่งมีลักษณะแบบกลศาสตร์ คือ กลไก (Mechanistic) ที่มีการลดทอนและ แยกส่วน (Reductionist) ดังนั้น การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การมองเมืองศึกษาแบบองค์รวม น่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์เข้าใจกับธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงของเมืองได้อย่างลึกซึ้งและมีความเป็นพลวัตมากขึ้น

บทความฉบับนี้จึงได้จุดประเด็นคำถาม ย้อน ไปถึงการได้มาของความรู้ในการศึกษาเรื่องเมือง ซึ่งกระบวนทัศน์ในการศึกษาเรื่องเมืองปัจจุบัน เป็นความรู้แบบแยกส่วน ที่ไม่ได้สอดคล้องกับความจริงของเมืองที่มีบริบทเปลี่ยนไป ทั้งจากมิติเชิงพื้นที่ มิติเชิงสังคมเศรษฐกิจ และมิติของเวลา ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกและเมือง กระบวนทัศน์เช่นนี้ จึงน่าจะมีความบกพร่องในการทำความเข้าใจกับเมือง ตั้งแต่การมองแบบแยกส่วนในเชิงพื้นที่ ที่ละเลย ความเชื่อมโยงเมืองและชนบท (urban-rural linkage) และไปจนถึงการศึกษาเรื่องเมืองแบบแยกส่วนทั้งเชิงพื้นที่และเชิงสังคม เศรษฐกิจที่แต่ละสาขาก็มีความรู้ การมองเมืองที่แยกส่วนดังที่ประจักษ์ในปัจจุบัน บทความนี้เห็นว่า ความท้าทายในการศึกษาเรื่องเมืองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ของการไม่คงรูป และความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนที่เกิดขึ้นกับเมืองนั้น จำเป็นที่นักวิชาการที่ศึกษาเรื่องเมืองต้องมีกระบวนการเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์(paradigm shift)ซึ่ง เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่นเดียวกับระบบในธรรมชาติอื่น ๆ ที่เป็นระบบเปิด โดยมีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกตลอดเวลา ซึ่งทำให้กระบวนทัศน์นั้น มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นพลวัตอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากกระบวนทัศน์ใหม่ จะเกิดขึ้นต่อเมื่อกระบวนทัศน์เดิมไม่สามารถใช้แก้ปัญหาหรือตอบโจทย์ให้แก่มนุษย์ ในชุมชนหนึ่ง เพื่อดำรงอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งได้อีกต่อไป

คำถามปิดท้ายที่สำคัญคือเราจะเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ในการศึกษาเรื่องเมืองอย่างไรจึงจะใกล้เคียงกับความรู้ที่เกิดขึ้นและเป็นจริงกับบริบทเมืองที่เป็นอยู่และจะดำเนินต่อไปในอนาคต ผู้เขียนเห็นว่ามิแนวนางคือ แบบค่อยเป็นค่อยไป โดยมีสาขาใหม่ที่น่าจับตามอง คือ การศึกษาข่าวสารข้อมูลเมือง(Urban informatics) การนำประสานข้อมูลกันระหว่าง คน สถานที่ และเทคโนโลยี (people, place, and technology) โดยสร้างเครือข่ายการเชื่อมโยงข้อมูล และความรู้จากสาขาต่างๆที่ศึกษาเรื่องเมือง การรวบรวมความรู้ที่มีความเป็นพลวัตของเมืองแบบองค์รวมที่มีความครอบคลุมจะเป็นการเตรียมพื้นฐานความรู้เรื่องเมือง

การศึกษาการสื่อสารข้อมูลเมือง(Urban informatics) คือการศึกษา ออกแบบและปฏิบัติการที่เชื่อมโยงประสบการณ์เมืองที่มีบริบทที่แตกต่างที่เกิดขึ้นมาจากโอกาสใหม่ๆ ในทุกขณะปัจจุบัน มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เป็นสากลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นตัวกลางเชื่อมต่อ ชั้นข้อมูลของกายภาพ โครงข่ายของผู้คนและโครงสร้างพื้นฐานเมือง การเชื่อมต่อโยงใยเครือข่ายความรู้ด้านเมืองดังกล่าวนี้ ถูกสอนอยู่ในระดับชั้นปริญญาโทในต่างประเทศ เช่น ในสาขาการสื่อสารข้อมูลเมืองและการวิเคราะห์(Urban informatics and Analytics) ในศูนย์วิธีการสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยวอริก ประเทศอังกฤษ (มหาวิทยาลัยวอริก) สาขาการสื่อสารข้อมูลเมือง (Urban informatics) ในโรงเรียนนโยบายสาธารณะและเมืองศึกษา สังกัดวิทยาลัยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ธอีสเทิร์น สหรัฐอเมริกา(มหาวิทยาลัยนอร์ธอีสเทิร์น 2014) สาขา

วิทยาศาสตร์ประยุกต์เมืองศึกษาและการสื่อสารข้อมูล (Applied urban science and Informatics) ใน ศูนย์วิทยาศาสตร์เมืองศึกษาและความก้าวหน้า (Center for Urban sciences and Progress) มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก (มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก 2515) เป็นต้น ผู้เขียนเห็นว่าความรู้ในการจัดการกับ เครือข่ายความเชื่อมโยงของความรู้ที่แยกส่วนแต่ละสาขาเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยเป็นสะพานเชื่อม ช่องว่าง (bridging the gap) ให้ความรู้ด้านเมืองศึกษาแต่ละสาขาที่แยกส่วนเดิม มีความใกล้ชิด สัมพันธ์กันมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น สาขาวิทยาศาสตร์เมือง (Urban science) ในทศวรรษล่าสุดนี้ ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นแนวทางใหม่ในการศึกษาเรื่องเมืองและวิถีชีวิตเมือง ซึ่งสาขาวิทยาศาสตร์ เมืองนี้จะช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ของข้อมูลความรู้ที่เป็นระบบเปิด ขนาดใหญ่ โดยร้อยเรียงความ หลากหลาย ซับซ้อนของชั้นข้อมูลและการจัดระเบียบ ความรู้ การสื่อสารของเมืองเช่น โครงสร้าง พื้นฐานของเมือง ข้อมูลสังคม-เศรษฐกิจ และกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเมือง และการพัฒนาคุณภาพ สังคมและความสัมพันธ์ของทฤษฎีที่ซับซ้อนต่างๆเข้าด้วยกัน จะเห็นได้ว่าสาขาดังกล่าว การ สื่อสารข้อมูลเมือง (Urban informatics) และสาขาวิทยาศาสตร์เมือง (Urban science) ได้เป็นความ พยายามเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ความรู้ในการศึกษาเมืองที่มีจุดบกพร่องคือ การจัดการความรู้ที่ แยกส่วน โดยการนำเทคโนโลยีมาใช้เชื่อมต่อ ขยายความรู้สาขาต่างๆ ให้สัมพันธ์กันมากขึ้นและ เข้าใจกับความซับซ้อนของบริบทเมืองที่เปลี่ยนไปตามเวลาได้ทันการณ์มากขึ้น และแม้ว่าสาขา ความรู้การศึกษาเรื่องเมืองที่เกิดขึ้นใหม่นี้ ยังมีความแยกส่วนกันอยู่แต่ก็เป็นความพยายาม เคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์แบบค่อยเป็นค่อยไปแต่ก็เป็น การเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าแบบวิธีการ เปลี่ยนแปลงแบบถอนรากถอนโคน (radicalism) โดยทั้งสองสาขาใหม่นี้เป็นการศึกษาต่อยอด ความรู้ในระดับขั้นที่สูงขึ้นไปอย่างปริญาโท และรับนักศึกษาปริญญาตรีที่เข้ามาเรียนโดยมีความ เปิดกว้างไม่จำกัดสาขาเพื่อให้โอกาสได้พัฒนาความรู้ของตนเข้ากับการเชื่อมต่อโครงข่ายข้อมูล ความรู้เรื่องเมืองศึกษา อย่างไรก็ตามสาขาดังกล่าวนี้ยังไม่ได้มีการจัดการเรียนการสอนในประเทศไทย

สรุป

ปัจจุบันเมืองมีสภาพกลายเป็นเมืองมากขึ้น ประชากร วัตถุ สินค้า ทุน ข่าวสาร ความรู้ มี การเคลื่อนไหว (mobility) ในพื้นที่และระหว่างพื้นที่ เช่นเมืองและชนบท ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นใน เมืองมีความซับซ้อนมากขึ้น เทคโนโลยีพัฒนาไปอย่างรวดเร็วขึ้น มีผลต่อการรับรู้ การเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตของคนและที่สำคัญคือการส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของระบบเมืองดังที่กล่าวไป แล้ว ดังนั้นการศึกษาเรื่องเมืองของประเทศไทยยังไม่อาจก้าวพ้นจากกระบวนทัศน์ความรู้

การศึกษาเรื่องเมืองแบบเดิมที่มีความแยกส่วน ในขณะที่ต่างประเทศได้มีความพยายามเคลื่อนย้าย กระบวนทัศน์ในการศึกษาเรื่องเมือง โดยมีการพัฒนาความรู้สาขาข้อมูล การสื่อสารเรื่องเมือง เพื่อเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงความรู้แยกส่วนของแต่ละสาขาโดยการนำเทคโนโลยี เข้ามาใช้ในการทำความเข้าใจกับบริบทเมืองที่เปลี่ยนไป การจัดการข้อมูล ข่าวสารของเมือง ทางกายภาพ สังคม-เศรษฐกิจ ซึ่งจะเป็นการอุดช่องว่างข้อบกพร่องของการกระบวนทัศน์การศึกษาเรื่องเมืองในอดีต จากการบูรณาการความรู้จากสาขาต่าง ซึ่งบทความฉบับนี้มุ่งหวังว่า ความพยายามเคลื่อนย้าย กระบวนทัศน์ในการศึกษาเรื่องเมือง โดยการจัดการกับความรู้ และการใช้เทคโนโลยีเป็นสะพาน เชื่อมช่องว่างความรู้แบบแยกส่วน น่าจะเป็นตัวอย่างที่ทำให้ผู้เรียน ผู้สอนจากภาควิชาการ ผู้ทำงาน จากภาควิชาชีพ และ ผู้กำกับนโยบายจากภาคส่วนต่างๆของภาครัฐในประเทศไทยจะได้มีการ เคลื่อนไหวทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อคาดการณ์ รongรับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยมี ข้อมูลอย่างครอบคลุม แม่นยำและเป็นไปในเชิงรุกมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กิริติ บุญเจือ. (2521). **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- กิริติ บุญเจือ. (2533). **ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2551) **หลักสูตรการวางแผนภาคและเมือง มหาวิทยาลัย สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง**. Online: http://www.cuarp.org/A_department/A_thai/a3/Th_a3_2.htm (Accessed 1 September 2558)
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. (2554). **หลักสูตรหลักสูตรการผังเมืองบัณฑิต**. Online: <http://www.tds.tu.ac.th/th/programs/bachelor-up.html> (Accessed 1 September 2558)
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2556). **การวางแผนภาคและเมืองมหาวิทยาลัยสาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554**. Online: <http://www.arch.kmitl.ac.th/downloadFile/fd/M.Urban.pdf> (Accessed 1 September 2558)
- ชลลดา ทองศรี. (2547). **ที่ทรรศน์เกี่ยวกับเรื่องกระบวนทัศน์**. มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, บทความวิชาการ, Online: <http://v1.midnightuniv.org/midnight2545/document9773.html> (Accessed 1 September 2558)

พีรพล ไตรทศาวิทย์. (2534). *การพัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะ*. นิตยสารท้องถิ่น 31, 11 (พ.ย. 34), pp. 15-38.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2524).*พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ

วิทยา เรื่องอุทธี และสอง ฉาง เชื้อชะ. (2558). *ก้าวให้พ้นกับดักของคริสตัลเลอร์จากแนวคิดแหล่งกลางถึงฐานคติแบบเครือข่าย: การประยุกต์วิธีวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม อธิบายระบบชุมชนกรณีศึกษาในเมืองภูมิภาคโคราช*.วารสารสงขลานครินทร์ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ , 21 (2) ฉบับ เมษายน – มิถุนายน 2558, หน้า 247- 283.

<http://kaekae.oas.psu.ac.th/ojs/psuhsej/viewarticle.php?id=1130> (เข้าถึง 20 สิงหาคม 2558)

ศิวพงษ์ ทองเจือและรุจิโรจน์ อนามบุตร. (2554). *บทบาทและการทำงานของนกออกแบบชุมชนเมืองในประเทศไทย*. วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 ตุลาคม 2553 - มีนาคม 2554.

สว่าง พงศ์ศิริพัฒน์(แปล). (2556). *ข่ายใยแห่งชีวิต [THE WEB OF LIFE] ความเข้าใจใหม่ด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับระบบที่มีชีวิต*. ฟรีดจอฟ คาปรั้า(เขียน), กรุงเทพฯ:มูลนิธิ โคมลคิมทอง.

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. (2541). *การวางแผนและผังชุมชนเมือง ประสบการณ์ของสหรัฐอเมริกา*. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Alonso, W., 1964, **Location and Land Use**, Harvard University Press, Cambridge, MA.

American Planning Association (2015). What is Planning? Online: <https://www.planning.org/aboutplanning/whatisplanning.htm> (Accessed 24 August 2558).

Brown, D.M. (1974). **Introduction to Urban Economics**. New York, Academic Press.

Burgess, E.W. (1925). **Growth of the City**. Chicago: The University of Chicago Press.

Capra, F. (1986). **The Concept of Paradigm and Paradigm Shift**. Re-Vision,9 (1), 3.

Capra, F. (1996). **Web of Life**. New York : Anchor Books.

Castells, Manuel. (1996). **The Rise of the Network Society**. Malden, MA: Blackwell.

Christaller, Walter. (1966[1933]). **Central Places in Southern Germany**. (Charlisle W. Baskin Tran.). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Garrison,W. L. (1960). **Connectivity of the Interstate Highway System**. Papers and Proceedings of the Regional Science Association, 6 (1), 121– 138.

- Guba, E.G. (1990). **The Paradigm Dialogue**. London: Sage Publication.
- Hoyt, Homer. 1933. **One Hundred Years of Land Values in Chicago**. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kuhn, T.S. (1970). **The Structure of Scientific Revolutions**. (Second Edition). Chicago : The University of Chicago Press.
- L'osch, August. (1954). **The Economics of Location** (W. H. Woglom and W. F. Stolper trans.). New Haven, CT: Yale University Press.
- McKenzie, Roderick Duncan. (1933).**The Metropolitan Community**. New York: McGraw-Hill.
- New York University (2015). **Urban Informatics**. Center for Urban sciences and Progress, Online: <http://cusp.nyu.edu/urban-informatics/> (Accessed 26 August 2558).
- O'Sullivan, A. (2003). **Urban economics**. Boston, Mass: McGraw-Hill/Irwin.
- Quigley, John M. (2008). "urban economics". **The New Palgrave Dictionary of Economics** (2nd ed.).
- Smith, Adam. (2000). **An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**. E. Cannan (ed.), New York: Modern Library.
- Sorokin, Pitrim; and Carle Clark Zimmerman. 1929. **Principles of Rural and Urban Sociology**. New York: Henry Holt & Co.
- Spreiregen., P.D. (1965). **Urban design: the architecture of towns and cities**. New York: McGraw-Hill.
- Thompson, Wilbur R. (1965). **A Preface to Urban Economics**. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- University of Northeastern (2014). **Urban Informatics**, School of Public Policies and Urban Affairs, Online: <http://www.northeastern.edu/cssh/policyschool/graduate-programs/urban-informatics/> (Accessed 26 August 2558).
- University of Oslo (2013). **Urban Development**. Faculty of Social Science. Online: <http://www.sv.uio.no/iss/english/research/subjects/urban-development/> (Accessed 24 August 2558).
- University of Pennsylvania. **About Penn Urban Studies**. School of Arts and Sciences. Online: <https://www.sas.upenn.edu/urban/about> (Accessed 24 August 2558).

University of Warrick (2015). **Urban informatics and Analytics**. Online:

http://www2.warwick.ac.uk/fac/cross_fac/cim/study/msc-urban-informatics-and-analytics/ (Accessed 26 August 2558).

Urban Design Group (2011). **What is Urban Design?** Online:

<http://www.udg.org.uk/about/what-is-urban-design> (Accessed 24 August 2558).

Sassen, Saskia. (1991). **The Global City: New York, London, Tokyo**. Princeton: Princeton University Press.

Urban Studies (2015). **Urban Studies at Yale**. Online: <http://urbanstudies.yale.edu/> (Accessed 24 August 2558)

Wingo, Lowdon Jr., 1961, **Transportation and Urban Land Use**, The Johns Hopkins Press, Balti-more, MD.

Zopf, Yanan (2015). **Three recommendations on urban development for inclusive growth in India**, The World Economic Forum. Online: <http://www.weforum.org/news/three-recommendations-urban-development-inclusive-growth-india> (Accessed 25 August 2558)